

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11607957>

KO'RGAZMALI TA'LIM VOSITALARINI ISHLAB CHIQISHGA QO'YILADIGAN TALABLAR

Qaxorov Sobir Xudoyberdiyevich

Buxoro davlat pedagogika instituti "Texnologik ta'lim" kafedrası mustaqil
izlanuvchisi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada darslarda ko'rgazmali ta'lim vositalaridan foydalanish texnologiyasi xususida fikr-mulohazalar bildirilgan. Xususan, moddiy, nomoddiy, texnik ko'rgazmali materiallar, ta'lim vositalari ko'rgazmali material sifatida, axborot beruvchi, topshiriq oluvchi va nazorat qiluvchi tarqatmali materiallar, ularning afzallik va kamchiliklari hamda ulardan darslarda foydalanish yo'llari ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: ko'rgazmali, axborot, material, ta'lim vositalari, ta'lim metodlari, ko'rgazmalilik, ko'rgazmali usullar.

KIRISH

Zamonaviy ilm-fan va texnika-texnologiyalarning rivojlanishi bilan ta'lim metodlariga bo'lgan munosabat ham o'zgarib, takomillashib, zamonaviylashib boradi va ular hozirgi zamon didaktikasi hamda xususiy metodikalardagi ta'lim metodlari bilan uyg'un holda shakllantirilib boriladi. Shu sababli ham unga turlicha yondashuvlar bo'lishi ham tabiiydir. Ta'lim metodlari o'qitish jarayonida va pedagogik tafakkurning ko'p asrlik rivojlanishi tarixida muhim o'zgarishlarga duch keladi. Pedagogikada ta'lim metodlarini tasniflash va belgilashga bir xil yondashish mavjud emas. Ayrim

pedagog va olimlar metodlarni belgilashda bilish manbalarining xususiyatlarini asosiy deb hisoblaydilar.

Darslarda ko'rgazmali va tarqatmali materiallardan foydalanishdan asosiy maqsad ta'lim oluvchilarning mavzuni o'rganishlarida ularning diqqatini to'plash, darsga bo'lgan qiziqishlarini oshirish, o'zlariga bo'lgan ishonchni uyg'otish hamda ko'rgazmalilik va tarqatmalilik asosida ularning bilim, ko'nikma va malakalarini oshirishdan iborat. Shu o'rinda, muhtaram Prezidentimizning «Shuni unutmasligimiz kerakki, kelajagimiz poydevori bilim dargohlarida yaratiladi, boshqacha aytganda, xalqimizning ertangi kuni qanday bo'lishi farzandlarimizning bugun qanday ta'lim va tarbiya olishiga bog'liq», degan fikrlari so'zimizning isboti bo'ladi.

TADQIQOT MATERIALLARI VA METODOLOGIYASI

Ko'rgazmali materiallar yordamida bir vaqtning o'zida muhokama qilinayotgan savol, axborotni ham eshitish, ham ko'rish orqali qabul qilish, shubhasiz, ta'lim oluvchilarning puxta bilim olishlariga yordam beradi. Bizga ma'lumki, ko'rgazmali materiallarning xilma-xil shakllari mavjud. Taraqqiyotning o'zi bir tomondan fanni chuqur o'zlashtirishni zarur qilib qo'ysa, ikkinchi tomondan turli-tuman yangi metodlar, ko'rgazmalilikni oshirish, texnika vositalaridan samarali foydalanish, ularni qo'llashni takomillashtirish orqali bilim olishni osonlashtirish, qiziqarli jarayonga aylantirishga yordam beradi. Ko'rgazmalilik, odatda, xayolan ko'z o'ngiga keltirish bilan yoki namoyish qilish bilan ta'minlanadi. Ko'rgazmali materiallar: nomoddiy, texnik va moddiy turlarga bo'linadi. Ko'rgazmali usullar deganda, ta'lim jarayonida qo'llaniladigan ko'rgazmali qurollar va texnika vositalariga ko'p darajada bog'liq bo'lgan o'quv materialini o'zlashtirish shakllari tushuniladi. Ta'limning ko'rgazmali vositalari bilimlarni o'rganish va o'zlashtirish darajasini belgilaydi. Bunda, masalan, tikuv mashinasi detallari namunalari ko'rsatilishi yoki tikuv mashinasida bajariladigan texnologik jarayonning videotasviri namoyish qilinishi mumkin.

Asosiy maqsad dars mazmuni, albatta. O'qituvchi esa qo'shimcha tuzatishlar kiritishi mumkin xolos. Ta'limning bunday metodlaridan foydalanilganda

o'quvchilarning bilish faoliyati ko'gazmali vositalar yordamida shakllanadigan yoki esga tushiradigan hissiy obrazlarga, tassavurlarga bog'liq bo'ladi.

Ko'rgazmali qurollar bilimlarni tartibga solish va boyitishga, shuningdek, o'quvchilarning fikr yuritish faoliyatini faollashtirishga yordam beradi.

Ta'limning ko'rgazmali metodlari o'quvchilarning bilim faoliyatida obrazli va mantiqiy, aniq va mavhum, hissiy va aqliy jihatlar nisbatini chuqur tushunishni talab etadi. O'qitishning ko'rgazmali usullarini qo'llash Y.A.Komenskiyning "Buyuk didaktika" asaridayoq o'z asosini topgan. "O'quvchilar sezib, idrok etishi mumkin bo'lgan narsalarni, albatta, sezgilar vositasi bilan, ko'rish mumkin bo'lgan narsalarni ko'z bilan ko'rib, eshitish mumkin bo'lgan narsalarni quloq bilan eshitib, hidi bor narsalarni tatib ko'rib, ushlab sezish mumkin bo'lgan narsalarni ushlab ko'ribgina bilib olishlari kerak", - deb yozgan edi u.

O'qitish jarayonida qo'llaniladigan ko'rgazmali vositalariga quyidagilar kiradi:

- o'qituvchining namoyish qilishi, ekskursiya, sayr va hokazolar davomida o'quvchilar tanishadigan asl holidagi tabiiy obyektlar;

- real obyektlarni aks ettiruvchi maxsus tayyorlanadigan illyustratsiya – tasviriy vositalar – plakatlar, sxemalar, rasmlar, fotosuratlar, grafik qo'llanmalar va hokazolar, shuningdek, hajmli geometrik shakllar, jismlar, mulyajlar va boshqalar;

- ko'rgazmalilikning shartli va ramziy vositalari – kartalar, globuslar, telluriylar va boshqalar;

- tabiiy - matematik yo'nalishdagi predmetlarni o'rganishda qo'llaniladigan namoyish qilish asboblari, modellari va boshqalar;

- ko'rgazmalilikning texnik namoyish qilish vositalari – kinofilm, diafilm, diapozitivlar, axborot kommunikatsiya texnologiyalari va shunga o'xshashlar;

- tovush, ko'rish va eshitish vositalari – videoyozuv, videofilmlar va hokazolar.

TADQIQOT NATIJALARI

Ma'lumki, o'qituvchi dars jarayonida o'tiladigan mavzu, uning maqsadi haqida gapirib, so'ngra dars rejasini beradi. Dars jarayonida ko'rsatib, izohlash mumkin bo'lgan ko'rgazmali qurollar – jadval, rasm, plakat, chizma, diagramma va

boshqalardan foydalanish ta'lim oluvchilarning bilimini puxtalashtirishda muhim hisoblanadi. Darsda oddiy bo'ʻr bilan yoziladigan doskani ishlatish ko'p vaqtni olganligi bois, boshqa texnik vositalardan foydalanish imkoni yo'q auditoriyalarda plakat, chizmalardan foydalanish maqsadga muvofiq.

Biz bilamizki, chizma yoki plakatlar an'anaviy ko'rgazmali qurollar bo'lib, odatda ular standart vatman sathiga qora yoki boshqa ranglarda zarur matn yozilgan yoki jadval, chizma, diagramma va boshqalar chizilgan ko'rinishda bo'ladi. Plakatlar nashr qilingan ko'rgazmali qurol hisoblanib, o'tiladigan mavzular bo'yicha tanlab olinadi. Chizma yoki plakatlarni tayyorlash moddiy jihatdan qimmat hamda ko'p vaqtni oladi.

Xato qilinsa, o'zgartirish qiyin. Shuning uchun ham hozirgi vaqtda dars jarayonida vatmanga chizilgan yoki plakat holida nashr etilgan ko'rgazmali qurollar o'rniga yangi, tayyorlash va oydalanish qulay bo'lgan zamonaviy turlari, ayniqsa, slaydlardan foydalanish keng yoyildi.

Slaydlar ta'lim beruvchi uchun eng yuqori darajadagi taqdimot imkoniyatini beradi. Zamonaviy o'quv jarayonini bularsiz tasavvur qilish qiyin. Asosiy qulaylik shundaki, ulardan istalgan vaqtda foydalanish, ish o'rnini o'zgarganda ham oson ko'chirish mumkin bo'ladi. Ko'rgazmali qurollarning afzalligi shundaki, uni dars o'tishning barcha shakllari, uslublarida qo'llash mumkin. Ayrim mavzularni esa umuman namoyish qilinadigan materiallarsiz, ko'rgazmali qurollarsiz o'tib bo'lmaydi.

MUHOKAMA

Darsni o'tishda ko'rgazmali materialni qanday namoyish qilish ham katta ahamiyatga ega. Namoyish qilish jarayonini shunday tashkil qilish kerakki, unda quyidagi didaktik talablarga rioya qilish tavsiya etiladi: - hamma ta'lim oluvchilar namoyish qilinayotgan obyektning ko'rinishlari, eshitishlari, tushunishlari;

- obyektning muhim, asosiy tomonlari ta'lim oluvchilarda katta taassurot qoldirishi, maksimal darajada diqqatlarini jalb qilishi;

- o'rganilayotgan ob'ektning sifatini mustaqil ravishda o'lchash, anglash va o'zlashtirish imkoniyatini ta'minlash kabilar.

Ko'rgazmali va tarqatmali materiallarning asosiy yo'nalishlaridan biri namoyish qilish metodining o'ziga xos davomi bo'lgan illyustratsiya hisoblanadi. Namoyish qilish metodidan yoki illyustratsiyadan ham ko'rgazmali, ham tarqatmali material sifatida foydalanish mumkin. Undan foydalanish o'qituvchining pedagogik mahoratiga bog'liq. Namoyish qilishda ko'proq predmetlardan foydalaniladi. Ilyustratsiya predmet, jarayon, hodisalarni simvollar yordamida ifoda qilish bo'lib, odatda, u plakatlar, karta, portret, fotografiya, rasm, chizma, grafik va boshqalarni o'z ichiga oladi.

Ilyustratsiya materiallari oldindan tayyorlanadi, lekin ulardan zarur paytlarda foydalaniladi. Ilyustratsiyaning samaraliligi ko'p jihatdan uni qanday tarzda qo'llashga bog'liq. Ko'rgazmali va tarqatmali materiallardan foydalanish darajasi keng, ulardan qanday tarzda, qanday maqsadlarda foydalanish o'qituvchiga bog'liq. O'qituvchi ko'rgazmali va tarqatmali materiallarni tanlar ekan, birinchidan, darsning ma'ruza yoki seminar mashg'ulot shaklidaligini hisobga oladi. Ikkinchidan, mavzu orqali o'qituvchi ta'lim oluvchilar oldiga qanday vazifa qo'yimoqchi, maqsadi nima, muhokama qilinayotgan muammoni yechishda ko'rgazmali qurol yoki tarqatmali material qanday yordam berishi mumkinligini hisobga olib, ularni tanlashi kerak bo'ladi.

XULOSA

Ko'rgazmali ta'lim vositalaridan i ma'ruza darsi, seminar va amaliy mashg'ulotlar jarayonida boshqa barcha metodlar bilan birga qo'llab, dars samaradorligini oshirish imkoniyati mavjud. Ushbu imkoniyatdan qanday foydalanish o'qituvchining pedagogik mahoratiga bog'liq

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Tojiboyeva D. Maxsus fanlarni o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma. – T.: «Fan va texnologiya», 2007. –541-b.
2. ugli Murtazoyev A. S., Mehmonova N. K. DEVELOPING A METHODOLOGICAL FRAMEWORK FOR INTEGRATED TECHNOLOGIES TO

MONITOR STUDENTS' KNOWLEDGE //GOLDEN BRAIN. – 2024. – Т. 2. – №. 10. – С. 18-24.

3. Sunatula o'g'li M. A. INTEGRATIV TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TALABALAR BILIMINI NAZORAT QILISH BO 'YICHA AXBOROT-METODIK TA'MINOTNI TAKOMILLASHTIRISH //PEDAGOGS. – 2024. – Т. 55. – №. 1. – С. 190-194.

4. Yuldoshev, S., Savriev, S., Murtazoyev, A., & Khojiev, S. (2022). NUMERICAL SIMULATION OF THREE-DIMENSIONAL TURBULENT JETS OF REACTING GASES. *Евразийский журнал математической теории и компьютерных наук*, 2(6), 73-82.

5. Xayrulla, D., Saidjon, U., & Azamat, M. (2021). DEVELOPMENT OF LIGHTING CONTROL SOFTWARE FOR “SMART CLASS”. *Universum: технические науки*, (5-6 (86)), 18-21.

6. Djurayev, X., Uvayzov, S., & Murtazoyev, A. (2021). DEVELOPMENT OF LIGHTING CONTROL SOFTWARE FOR “SMART CLASS”. *Universum: технические науки*, (5-6), 18-21.

7. Муртазоев, А. С. (2022, June). ДИДАКТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ. In *INTERNATIONAL CONFERENCES* (Vol. 1, No. 2, pp. 54-58).

8. Sunnatula o'g'li, M. A. (2022). TA'LIM JARAYONIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI. *World scientific research journal*, 4(2), 28-33.

9. Murtazoyev, A., & Sabina, S. R. (2023). PROSPECTS FOR USING NO-CODE PLATFORMS IN EDUCATION. *Development of pedagogical technologies in modern sciences*, 2(6), 13-17.